

TÜRK VE DÜNYA DİLLERİNDEKİ ÇEVİRİ FAALİYETLERİNDEN HAREKETLE GELECEĞİN İNŞASI İÇİN TÜRKÇE ÇEVİRİLERİN ÖNEMİ

Fatih KURTULMUŞ*

Öz

Çeviri faaliyetleri medeniyetlerin oluşmasında ve gelişmesinde, kültürlerarası karşılıklı etkileşimde kuşkusuz büyük önem taşımaktadır. Bilimsel ilerlemeler açısından bakıldığında tarihte pek çok millet bu faaliyetler sayesinde kendi ana dillerinde düşünsel üretim yaparak büyük gelişmeler göstermiştir. Bu makalede tarihsel süreç içerisinde, Antik Yunan dillerinden Arapçaya, daha sonra Arapçadan Latinceye vb. gibi çeviriler hakkında kısa bilgi verilecektir. Ardından Türk dili tarihinde yapılan çevirilerden bahsedilecektir (Budist Uygur metinlerinin çevirilerinden Cumhuriyet döneminde açılan çeviri bürosuna kadar). Sonrasında çeviri faaliyetlerinin mantıksal arka planı çerçevesinde karşılaştırması yapıp tartışılacaktır. Türk dilinin geleceği için çevirilerin ne kadar önemli bir fenomen olduğu vurgulanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe çeviriler, Çeviri hareketleri, Çeviri çalışmaları, Ana dil meselesi, Gelecek inşası, Çevirilerin önemi.

THE IMPORTANCE OF TURKISH TRANSLATIONS BASED ON THE TRANSLATION ACTIVITIES IN TURKISH AND OTHER LANGUAGES

Abstract

Translation activities are of great significance in creation and development of civilizations, and interaction between cultures. Considering scientific developments, it is clear that many nations have made progress in their native languages thanks to these activities. Short information about translations from ancient Greek languages to Arabic, then from Arabic to Latin will be supplied in this article. Furthermore the topic will be extended to the translations made in history of Turkish (translations from Buddhist Uygur texts to "Translation Office" started in Republic Period). Moreover, logical background of translation activities will be discussed and compared.

* Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
e-posta: fatihkurtulmus@ardahan.edu.tr

Based on these historical data, some implications and arguments will be put forward about the translation activities in future. (Translation problems and technical problems of translations will not be covered)

Keywords: Turkish translations, Translation movements, Translation studies, The problem of mother tongue, Future construction, Importance of translations.

Giriş

Çeviri bilinen tarihin en eski zamanlarından beri süregelen bir etkinliktir. Aynı zamanda kültürlerarası iletişimi kuran, bir kültürün bilinmeyen başka bir kültürde tanınmasını sağlayan, çeviri yapılan dili ve kültürü zenginleştiren ve geliştiren en önemli faaliyetlerden birisidir. Bu bakımdan Kayaoğlu "*Çeviri ya da tercüme, dar anlamıyla bir eseri şekil ve anlam olarak yazıldığı dilden şekil, anlam ve biçim düzeyinde başka bir dile aktarma olarak anlaşılırken, geniş anlamıyla da bir kültür ürününü başka bir kültürün nazarına sunma, hatta bu ürünün çevirisini yapılan kültür içerisinde bir yer edinmesine, o kültür içerisindeki diğer eserlerle hesaplaşmasına zemin oluşturmaktadır*" (1998: 20) diyerek çeviriye basit düzeyde bir eylemden ziyade daha geniş bir açıdan bakılmasını vurgular. Bu hesaplaşma bilimsel ve kültürel dinamizmi sağlayacak, erek/alıcı dilde yeni kavramlar, düşünüş tarzları meydana getirecek ve en önemlisi ana dilde düşünmeyle yaratıcı/üretici düşüncenin önünü açacaktır. Bedia Akarsu, Humboldt'un yabancı dil ile ilgili görüşlerinden hareketle; "*Hiçbir insan, yabancı bir dilin dünya görüşü içine tamamen giremez, çünkü kendi dilinin dünya görüşünün baskısı altındadır. Kendi dilinin dünya görüşü ona egemendir, ona belli bir yön vermiştir*" (1998: 63) der. Humboldt'un bu düşüncesi yabancı dilde yazılmış bir metinden ziyade, çevirisi gerçekleşmiş bir eserin ana dilde düşünme yetisi çeşitlendirmesi bakımından aslında ne kadar önemli olduğunu vurgular.

Genel olarak çeviri faaliyetlerine göz atıldığında kişisel ihtiyaçlara ve ticari kaygılara göre eserlerin çevirileri, geçmişte çevrilen eserler hakkında bilgi verilmesi, bu eserlerin ilgili dilsel özelliklerinin saptanması, çevirmenlerin -eğer bilgi varsa- hayatları hakkında özetler yapılması genelinde toparlanabilir. Diğer bir taraftan çeviribilim ile ilgili araştırmaların temelinde daha iyi çeviri nasıl yapılabilir, çeviri ile ilgili sorunlar -yanlış çeviriler, çeviren kişinin metne yaklaşımı, metne eklemeler çıkarmalar yapılması vb.- gibi daha teknik meseleler üzerinde durulmaktadır.

Bu makalede tarih boyunca meydana gelmiş ve özellikle toplumsal bir hareket hâlini almış, fenomene dönüşmeyi başarmış olan '*çeviri hareketleri*'nden kısaca bahsedilecektir. Antik Yunan döneminde gezgin filozoflar aracılığıyla Mısır'a, Babil'e ve Uzakdoğu'ya gidilmiştir. Bu gezgin filozoflar kendi topraklarına döndüklerinde bilim ve felsefeyi kendi ana dilleriyle yapmışlardır. İslam Medeniyeti'nin parlak zamanı olan Abbasiler ile beraber Beytül-Hikme'nin kuruluşuyla Grekçe ve Süryaniceden Arapçaya çevirilerle Arapça bir entelektüel çevre oluşmuştur. Sonraki

dönemde Arapçadan ve Grekçeden Latinceye ve ardından Latince'den Avrupa'nın yerel dillerine çeviriler yapılarak bugünkü modern dünyanın temelleri atılmıştır. Makalede bu fenomenlerden bahsedilecek olup sonrasında Türklerin tarih içerisindeki çeviri serüvenine değinilecek ve Türk tarihinde bilinen ilk çeviri faaliyetini gösteren Uygurlar döneminden başlayarak Beylikler Dönemi, Osmanlılar dönemi ve Cumhuriyet döneminde yapılan çeviri faaliyetleri hakkında kısaca bilgi verilecektir. Toplumların gelişmesi için bu tarihsel fenomenlerin özlerinde ne kadar önemli olduğunun altı çizilerek geleceğin inşası (bilimde, kültürde, sanatta kurucu rol oynamak) için Türkçeye yapılacak olan çevirilerin önemi vurgulanmaya çalışılacaktır. Çeviri ile ilgili sorunlar, metni çeviren kişilerin tutumları, çevrilen dilin yeterliliği/yetersizliği vb. sorunlar bu makalenin tartışma konusu dışında olduğu için değinilmemiştir.

1. DÜNYADA ÇEVİRİ HAREKETLERİ

İnsanlık tarihinde bir toplum başka bir toplumdaki farklı bir dili konuştuğunu fark ettiği anda kendi zihin dünyasında diğer toplumu anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Yazı öncesi belleğin henüz oluşmadığı bu dönem hakkında bir şey iddia etmek oldukça zor olsa da yazılı tarih pek çok noktayı aydınlatır niteliktedir. Macit; tarihsel belgeler ışığında çeviri ile başlayan kültürlerarası etkileşimi şöyle özetler; "İnsanlık tarihinde üç önemli kültür aktarımı ve etkileşimi gerçekleşmiş buna bağlı olarak üç büyük tercüme hareketi görülmüştür. *"Birinci aşama milattan önce 600'lerde başlayan 400'lü yıllarda Sümerler, Fenikeliler ve Mısırlılar gibi kültür ve medeniyetlerden Grekçeye çevirilerin yapıldığı dönem. İkinci aşama VIII-X yüzyıllar arasında İslam dünyasında; Pehlevice, Süryanice ve Grekçeden Arapçaya yapılan tercüme hareketidir. Üçüncüsü XII. yüzyılda Avrupalıların Arapça kitapları başta Latince ve İbranice olmak üzere batı dillerine aktardıkları dönemdir"* (2013: 499).

Bu dönemlerde bilimsel ve kültürel anlamda büyük kırılmalarla birlikte büyük ilerlemeler gözlenmiştir. Bilim her zaman evrensel bir değer olarak karşımıza çıkmış olsa da bilimi üreten ve dönüştürebilen milletler bir adım önde olmuştur. Diğerleri ise üretim süreçlerinden ziyade işin tüketim kısmında kalmışlardır.

"Tarihsel veriler göz önünde tutulduğunda MÖ 3300'lerde yazının bulunmasıyla birlikte farklı uygarlıklar kendi alfabelerini yaratmaya başladılar. Farklı dilleri konuşan iki devlet/iktidar arasında varılan ticari ve askeri anlaşmalarda bir dilin yetersiz kalmasıyla iki dili bir arada kullanmanın gerekliliği doğmuştur" (Yücel 2007: 22). Bunun sonucu olarak Yücel; çevirinin resmî tarihinin bundan sonra başladığını ileri sürecektir. Nitekim Hattuşa'da bulunan iki dilli tabletler bunu ispat etmektedir. Bundan önce çeviri çalışmaları var mıydı bu sorunun bugün için net bir cevabı olmasa da gelişen kültürel ilişkiler, ticaret, savaş gibi çeşitli toplumsal olaylarla karşı karşıya kalan iki toplum arasında mutlaka bir iletişimin olması gerekmektedir. Yazı öncesi dönemlerde bu ihtiyaç muhtemelen bugün simultane dediğimiz anlık çevirilerle karşılanmış olabilir.

Antik Yunan düşünce sistemi tarih boyunca pek çok kültürü etkilemiş, mitlerden ve efsanelerden sıyrılarak ilk defa sistematik/felsefi düşüncenin

temellerinin atıldığı yer olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır. Ahmet Cevizci; *"Yunan düşüncesi için 'Fenikelilerden alfabenin yanı sıra, belli bir teknolojik birikim ve bazı dinî düşünceler almışlardı. Mısır'dan, başkaca şeyler yanında, Yunan mimarisinin ana unsurlarını ve geometriyi getirmişlerdi. Babil'den ise astronomi ve matematik öğrendiler, birtakım dinî düşünceler aldılar"* diyerek Yunanlıların düşünce dünyasının arka planını çizmiştir. (2014: 27). Aldıkları bu düşünceleri kendi potalarında eritip dönüştürerek/yeniden üreterek tarih boyunca hiçbir uygarlığa nasip olmayacak kadar büyük bir başarı elde ettiler. Ülken; bu dönemi *"Medeni açılma yolunda bilinen en eski uyanış hareketi, Eski Yunan uyanışı"* (2011: 9) olarak nitelendirir.

Ayrıca Büyük İskender döneminden günümüze ulaşan şu rivayet dikkate değerdir; *"Büyük İskender Pers devletini ele geçirincede, etrafında bulunan bilginler, -ki, biri, hocası Aristoteles'in yeğenydi-, önemli buldukları bilgileri Yunancaya çevirmiş; asıllarını yok etmişlerdir"* (Fazlıoğlu 2013: 9). Bu durum Fazlıoğlu'na göre ilk kültür emperyalizmidir. Büyük İskender'in bu tutumu tartışmalı olabilir fakat burada eserlerin Yunancaya çevrilip yakılması emperyalist politika olarak değerlendirilse de Büyük İskender'in ana dilde düşünceye verdiği önemi yansıması bakımından da değerlendirilebilir.

Yunan çeviri atılımından sonra tarihte ikinci büyük çeviri hamlesi Müslümanlığı kabul eden Araplar tarafından gerçekleştirilmiştir. Arap yarımadasından çıkıp kuzeyde Anadolu'ya, doğuda Maveraünnehr'e, batıda İspanya'ya dayanan İslam devleti imparatorluğa dönüştüğünde pek çok yerel unsuru içerisinde barındırmaya başlamıştır. Yerelden gelen bilim adamları halifelerin destekleriyle Bağdat'ta büyük bir kültür dairesi meydana getirmiştir. Kendi dillerinden pek çok eseri de Arapçaya tercüme etmiştir*.

"Günümüze kadar ulaşan Arapça simyaya dair elyazması, Yunan simyacı Zosimos'un (350-420) bir risalesinin 38/658 yılında gerçekleştirilmiş bir Arapça tercümesi olarak karşımıza çıkmaktadır" (Sezgin 2008: 3). Emevi Döneminde tıp, astronomi, matematik, felsefe üzerine farklı dillerde yazılmış bazı kitapların Arapçaya çevrilmesine başlansa da sistematik olarak çeviri faaliyetlerine Abbasi Dönemi'nde başlanacaktır.

8. ve 13. yüzyıllar arasında İslam'ın altın çağı olarak geçen bu dönem belki de tarih boyunca görülen en büyük çeviri hareketlerinden bir dönemi yansıtır. Beytü'l-Hikme'nin kurulmasıyla büyük bir entelektüel çevre ortaya çıkar. Corci Zeydan Beytü'l-Hikme ile ilgili olarak; *"Yaygın kanaate göre bu kütüphaneyi Harun Reşid kurmuş ve içine o devre kadar tıp da dahil çeşitli ilimlerle ilgili Arap diline tercüme olunan kitaplarla birlikte İslami ilimlerle alakalı eserleri, Yahya bin Halid Bermeki'nin aslı Hintçe olarak topladığı kitapları ve bizzat Anadolu'daki İslam fetihleri sırasında kendisinin Ankara ve benzeri şehirlerde ele geçirdiği Rum kitaplarını koydurmuştur"* (2015: 186) diyerek Beytü'l-Hikme'nin ana hatlarını çizer. Bu yoğun

* Bu dönemde Yunanca'dan Arapçaya çevrilen eserlerin listesi için bkz. (Gutas 2011:185-189)

kütüphanecilik ve tercüme faaliyeti İslam dünyasında felsefe, tıp, coğrafya, fizik vs. gibi pek çok bilimin de gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Gutas'a göre "*Edebiyat ve tarih dışındaki hemen hemen bütün din dışı Yunanca kitaplar 8. Yüzyılın ortasından 10. yüzyılın sonuna kadar, Arapçaya çevrilmişti*" (2011: 15). Çeviri; el-Mansûr, el-Mehdî ve el-Memûn Dönemi'nde devletin resmî bir ideolojisi hâlini almış, devlet adamları ve entelektüeller tarafından desteklenen bir devlet politikası içerisinde Antik Yunan Dönemi'nden, Pehleviceden, Süryaniceden ve Hintçeden pek çok eser Arapçaya çevrilmişti. "*Genellikle sanıldığı gibi bilimlerin ve felsefenin yükselişini sağlayan, çeviriler değildi. Yunancadan (ve Süryanice ve Pehleviceden) geniş çaplı çeviri yapılması ihtiyacını doğuran, Arap bilim ve felsefe geleneğinin yeşermekte oluşuydu*" (Gutas 2011: 134). Buradan anlaşılıyor ki çeviri ile başlayan süreç ardından çevirinin arka planda kalmasına neden olmakta ve salt bilgiye ulaşma arzusu haline dönüşmektedir. Bu durum bilginin naklinden ziyade bilgiyi sentezleyerek geliştirme, bilgiye hükmetmek olarak yorumlanabilir. Suçin; Abbasiler Dönemi'nde çeviri faaliyetlerinin hızla artmasını iki nedene bağlar; "*Birincisi genişleme politikasına odaklanmış olan Araplar bilginin gücünü keşfediyorlar (...) ikincisi Müslümanlar (İslamiyet'le ilgili) tezlerini desteklemek için Aristo mantığına ve Yunan felsefesine yönelmeleriydi. Bu ise çeviri demekti*" (2012: 34) diyerek Abbasi Dönemi için çevirinin ideolojik arka planını vurgulamaktadır.

Ortaçağ Avrupa'sında çeviri hareketlerinin başlaması İslamiyet'in altın çağına denk bir döneme rastlamaktadır. "*X. yüzyıl sonu XI. yüzyıl başlarında yaşayan Papa II. Sylvestre ile başlamış, daha sonra Afrikalı Konstantin'in faaliyetleri neticesinde büyük bir hız kazanmış, bu süreçte İslam dünyasıyla doğrudan bilimsel ve kültürel ilişkiler gelişmiştir*" (Macit 2013: 502). Bu dönem için Fuat Sezgin'in Afrikalı Konstantin ile ilgili şu tespitleri dikkat çekicidir; "*Constantinus (Arap dünyasından toparladığı) düzinelerce Arapça tıp kitabını beraberinde getirmiştir veya arkasından gelmesini temin etmiştir. Şaşılacak bir çalışkanlıkla ve din kardeşlerinin desteğiyle, 25'ten fazla kitabı Latince olarak yayma imkanına sahip olmuştur. Bunların çoğunu Constantinus kendi telifymiş gibi, çok azını ise Yunan otoritelerin eserleriymiş gibi ortaya koymuştur*" (2008: 91).

Afrikalı Konstantin neden böyle yaptı bilinmez fakat önemli olan nokta, eserlerin ana diline çevrilerek toplumun daha geniş kesiminin yararlanması ve aydınlanmasıydı. Ayrıca Ortaçağ Avrupası bilim merkezlerinin temellerinin atılmaya başladığı bir dönemdir. "*Bu dönemde Toledo, Sevilla, Güney Fransa, Sicilya, Portekiz önemli çeviri merkezleridir*" (Karlığa 2003)

Latince konuşulan Avrupa'da isminden bahsedebileceğimiz en önemli kişilerden birisi şüphesiz Martin Luther'dir. İncil'in halkın geniş kesimi tarafından anlaşılması için yapılan tercümesi (1534) Almanca için dönüm noktalarından birisi olacaktır. Faruk Yücel; Luther'in çevirisi için "*İncil çevirisindeki tutumuyla bir anlamda Almanca'nın yabancı dillere karşı olan bağımlılığını yıkarak, onun arındırılmasında öncü bir rol oynamıştır*" (2007: 43) diyerek bir dilin yabancı bir dilin boyunduruğundan kurtulmasına değinir. Sonraki dönemde bu bilinçle yapılan çeviriler sayesinde Alman dili dünyadaki önemli yazın ve felsefe dillerinden birisi haline gelmiş ve çok

önemli filozoflar çıkarmıştır. Rönesans sonrası dönemde Fransızcaya, İngilizceye ve Rusçaya pek çok eser tercüme edilmiştir[†]. Rusya'nın 18. yüzyıldaki çeviri politikasını Burke şöyle özetlemiştir; "... çeviriler esasen askeri, bilimsel ve teknik nitelikte olup çarın çıkarlarını ve politikalarını yansıtıyordu (...) 1756-75 döneminde 765 çeviri yayımlandı (...) elitler batı Avrupa'ya yetişmeleri gerektiğini düşünüyorlardı ve bunun aracı çeviriydi" (2012: 16-17)

2. TÜRK TARİHİNDE ÇEVİRİ

2.1. İlk Türkçe Çeviriler

Türk Tarihi'nde bilinen ilk çeviri hareketi Uygurlar Dönemi'ne denk gelmektedir. Köktürk Devleti zamanında çeviri yapılıp yapılmadığı hakkında bugün için elimizde bilgi bulunmamaktadır. Ülken; "*Hindistan'dan gelen Budizm, İran'dan gelen Maniheizm ve gene İran vasıtasıyla gelen Hristiyanlık, Çin'den gelen ikinci Budizm Uygur memleketinde çok zengin kütüphane teşkil edecek kadar eser bırakmıştır*" (2011: 16). Çeviri eserleri 9. yüzyıldan başlayıp 14. yüzyılın sonlarına değin tarihlendirmek mümkündür. Bu beş yüzyıllık dönem bir bütünlük oluşturmayıp çeşitli evreleri içermektedir. "*Başlangıçta daha çok Soğdca'dan, Toharca'dan ve Çince'den yapılan çeviriler son dönemde yerini Çince'den ve Tibet Budizmine ait eserlerden yapılan çevirilere bırakmıştır*" (Ölmez 2004: 129). Bu dönemde yapılan ve bugün elimizde bulunan bu sahaya ait metinler oldukça hacimlidir. Bu çeviriler sayesinde Türk dili farklı kültür daireleriyle tanışmış kendi dilinin kavramsal zenginliğini arttırmıştır. Eyüp Sarıtaş; Eski Uygur Dönemi'nde farklı dillerde yapılan çevirilerden bahsettikten sonra şu sonuca varmaktadır; "*Eski Uygur toplumunda görülen yoğun tercüme faaliyetleri Uygur toplumunun, zamanın entelektüel faaliyetlerini imkânları oranında takip ederek kültürel düzeyini ne kadar yükseğe çıkardıklarının da bir kanıtıdır*" (2011: 14) diyerek Uygurlar'ın çeviri faaliyetlerinin önemini vurgulamaktadır.

Türkler İslam dinini kabul ettikten kısa bir zaman sonra Müslümanlığın kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye çevirmişlerdir. Bu döneme ait elimizde eser sayısı kısıtlı olduğundan Türkçe çeviriler ile ilgili -sattırarası Kur'an tercümeleri dışında- pek fazla bilgi bulmak mümkün değildir. Ayrıca bilim dilinin Türkçe yerine Arapça veya Farsça olması, müelliflerin bu dönemde eserlerini bu dillerde meydana getirmesine neden olmuştur.

Selçuklu Devleti'nin kuruluş yıllarında (1037) İslam medeniyeti en parlak dönemlerinden birisini yaşamıştır. Selçuklu aydını ve Selçuklu yönetimi Arapça ve Farsça önemli bilimsel metinleri Türkçeye çevirmek yerine kendileri Arapçaya ve Farsçaya gitmişlerdir. Daha sonrasında Osmanlı Dönemi'nde de göreceğimiz bilim dilinin Arapça ve Farsça olması da yadırganmamıştır. Bu durumun sebepleri arasında Türklerin *bilimsel bilgi*'yle daha yakın zamanda tanışmış olması ve dönemin *lingua franca*'sı olan Arapçaya ve Farsçaya bu dillerde üretim yaparak ilmi ve edebi faaliyetlerini sürdürmüş olması gösterilebilir. Daha sonra kurulan Anadolu

[†] Daha fazla bilgi için bkz. Ülken (2011), Burke ve Hsia (2012)

Selçuklu Dönemi ile ilgili yapılan araştırmalar "*230 civarında eser telif edildiğini, bunların yirmisinin müellifinin bilinmediğini geriye kalan eserlerin 80 müellif tarafından yazıldığını ve bunların çoğunun Arapça ve Farsça, 15'inin Türkçe olarak kaleme alındığını birkaç eserin de Süryanice ve Ermenice olduğunu gösteriyor*". (Bayram 1996'dan ve Kartal 1999'dan aktaran İsen: 2003).

2.2. Beylikler Dönemi

Bu dönem Oğuz Türkleri'nin kendi ağız özelliklerine dayanan Batı Türkçesinin yazı diline hâline gelmeye başladığı, telif ve çeviri eserlerin yoğun olarak meydana getirildiği dönemdir. Türkçenin yazı dili oluşum döneminde çevirilerle ilgili olarak İsen; "*Bu dönemde özellikle Arapça ve Farsça eserlerin, kelimelerin, cümle yapısının, yazı dilinin oluşumunda, gelişmesinde ve zenginleşmesinde çok önemli rolü olduğu*" sonucuna varmıştır (2003: 150).

Bu dönemde ana dil bilincinin yüksek olduğunu söylenebilir. Karamanoğlu Mehmet Bey'in ünlü fermanı *Şimdiden geru hiç kimesne kapuda ve divanda ve mecalis ve seyranda Türki dilinden gayri dil söylemeye çağrısı* Türk diline verilen önemi göstermesi bakımından dikkate değerdir. Çevirisi yapılan eserlerin hemen hepsinin beylere sunulması dil bilincini bizlere göstermektedir.

Ayrıca bu dönemde yaşamış olan Aşık Paşa yüzyıllar öncesinden bizlere ve her dönem Türk insanına şöyle sesleniyor:

Türk diline kimsene bakmaz-ıdı

Türklere hergiz gönül akmaz-ıdı

Türk dahi bilmez idi ol dilleri

İnce yolu ol ulu menzilleri

Türk Dili'ne kimse bakıp onu araştırmaz ve Türklere asla gönül verilmezdi, Türkler de o dilleri, onların inceliklerini ve büyük konaklarını bilmezdi. (Yavuz 2000: 955).

2.3. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Dönemi'nde medreselerde eğitim dili neredeyse tamamen Arapçadır. Eski Anadolu Türkçesi devrinde Türkçeye çevrilen eserler mevcutsa da bu dönemde (15-17. yüzyılda) devletin büyük bir imparatorluk haline dönüşmesiyle Türkçe arka planda kalmıştır. Tanpınar; "Tercüme Meselesi Üzerine" makalesinde Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olan büyük hatayı yakınlıkla dile getirir; "*Acem ve Arap kültürünü bir devre içinde ve geniş bir hamle ile dilimize nakledecekleri yerde, fert sıfatıyla teker teker bu kültürlerle gitmeyi tercih ettiler. Medrese tahsilini bir nevi lisan tahsiline soktular. Bugün Türkçe'de Arap ve Acem şairlerinden, tarihçilerinden, mutasavvıflarından hakkıyla tercüme edilmiş elli cilt bulamayız*" (1998: 77) dese de daha sonra yapılan araştırmalar neticesinde tercüme edilen eserlerin

Tanpınar'ın belirttiği sayıdan daha fazla olduğunu da ortaya koymaktadır. Ancak Osmanlı aydınının genel tutumu Tanpınar'ın belirttiği minvaldedir. Timur; Osmanlı ulemasından Zihni Efendi'ye dayandırarak konuyla ilgili olarak, 18. yüzyılda dönemin dili hakkında çarpıcı bir tespitte bulunur: "*Osmanlı ilimleri Kuran dili olan Arapçaya dayandığı için, eğitim önce Arap dilinin incelenmesi ile başlıyor ve bu amaçla Arap grameri (sarf) ve sentaksı (nahv) öğretiliyordu. Gramer konusunda yüzlerce, sentaks konusunda da binlerce eser olmakla beraber, bu sahalarda beş altı kitap okunarak yeterli derecede bilgi sahibi olunuyordu*" (1986: 39). Bilimsel ve kültürel yetkinlik için kendisine ve toplumuna böylesine yabancılaşan ulemanın uzun vadede yeni fikir üretmesi pek mümkün görünmemektedir. Yeni fikirler üretmediğinden sürekli kendini tekrar eder. Ana dil, günlük konuşma dili olarak kalıp zamanla üretim imkanlarını, kendini zenginleştirme olanağını yitirmeye başlar. Bu bakımdan Bıçak'ın tespitleri yerindedir: "*Kültürel varoluşun dille mümkün olduğu kabul edildiğinde, Türk edebiyatını Farsça ve Arapçaya teslim edenler, aynı zamanda kültürel varoluşu, dolayısıyla toplumsal sürekliliği pek ciddiye almamışlardır*" (2009: 533). Ayrıca 16. ve 17. yüzyılda her ne kadar Türkçe ikinci planda olsa da Piri Reis, Katip Çelebi, Takiyüddin gibi çok önemli bilim adamlarının yetiştiğini göz önünde bulundurmak gerekir.

Osmanlı Dönemi'nde tercüme çalışmaları sistemli olarak 18. yüzyılda karşımıza çıkar. "*Osmanlı Devleti zamanında heyetler halinde sistemli bir tercüme çalışmasına ilk defa Lale Devri'nde şahit olunmaktadır*" (Kayaoğlu 2002: 405). Bu dönem Osmanlı Devletinin batıda elçilikler açtığı, matbaanın kurulduğu döneme denk gelir. Batıyla tanışan Osmanlı bundan sonraki dönemde yüzünü yavaş yavaş batıya dönecektir ve başta Fransızcadan olmak üzere pek çok çeviri yapacaktır.

"*II. Mahmud tarafından; 1821'de tercüman yetiştirmek ve Bab-ı Ali memurlarından dil öğrenmek isteyenlere yabancı dil öğrenmek amacıyla Tercüme Odası kurulması için bir Hatt-ı Hümayun yayınlamıştır...*" (Bilim 1980: 35). Devlet eliyle kurulan Tercüme Odası uzun süre varlığını devam ettirememiştir. Tercüme Odası bilimsel eserleri tercüme etmek yerine devletin kendi ihtiyacı olan tercümanları yetiştirme görevini üstlenmiştir. Tercümanlar devletin yabancı devletler ile ilgili yazışmalarını tercüme ederek vazifelerini yerine getirmişlerdir.[‡] II. Mahmud'un şu konuşması dikkate değerdir; "*Sizlere Fransızca okutmaktan benim muradım Fransızca lisanı tahsil ettirmek değildir. Ancak fenn-i tıbbi öğretip refte refte kendi lisanımıza almaktır. (...) hocalarınızdan ilm-i tebabeti tahsile çalışın ve tedricen Türkçeye alıp lisanımız üzre tedavülüne sayeyleyin*" (Ünver 1999'dan aktaran Korkmaz 2013). Tarih boyunca Türk Dili için bu bilinç düzeyine sahip kişiler her zaman olmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar Osmanlı Devletinde tercüme odasından başka "*Encümen-i Dâniş, Tercüme Cemiyeti (1865), Maârif-i Umûmiye nizamnâmesi (1869) ve Meclis-i Kebîr-i Maarif, II. Abdülhamit Dönemi Telif ve Tercüme Dairesi (1879), Telif ve Tercüme Kalemi (1891), II. Meşrutiyet Dönemi Telif ve Tercüme Heyeti (1912), Telif ve Tercüme Dairesi (1914)*" (Kayaoğlu 2002) gibi tercüme ofisleri vardır. Bu dönemde

[‡] Tercüme odası ile ilgili detaylı bilgi için bkz. "Balcı, Sezai; *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*, Ankara Üni. SBE. Doktora tezi. 2006.

sürekli açılıp kapanan bu kurumlar tercümeyle bir ilginin olduğunu göstermekle birlikte aktif bir şekilde çalışmalarını yerine getirememişlerdir. Muhtemeldir ki yeterli altyapının olmaması, tercüme yapabilecek teknik eleman yetersizliği, hızla çöküş dönemine doğru ilerleyen imparatorluğun önceliklerinin farklı oluşu gibi nedenlerle bu kurumların başarısız olduğu söylenebilir.

Aşağıdaki tabloda İbrahim Müteferrika'nın ilk kitabı yayımladığı 1729'dan 1928 dil devrimine kadarki dönemde yayımlanan kitapların sayısı verilmiştir (Alpay 1976'dan aktaran Berk 2009)

Tablo 1: Cumhuriyet'e Kadar Basılı ve Çeviri Kitapların Sayısı

Dönemler	Toplam	Çeviriler	Yüzde (%)
1729-1875	3.074	203	6,4
1876-1907	7.527	1.776	23
1908-1928	13.766	1555	11,9
Toplam	24.367	3.534	14,50

Tabloda görüldüğü gibi Osmanlı Dönemi'nde çevrilen eserlerin yanında basılan kitapların azlığı da dikkat çekici görünmektedir.

Yabancı dillerden Türkçeye yapılan çeviri çalışmalarına karşılık Türkçeden yabancı dillere de çeviriler yapılmıştır. 16. yüzyıl ortalarından itibaren yabancılar tercüman yetiştirmek üzere İstanbul'a öğrenci gönderip onların Türkçe öğrenmelerini sağlamışlardır. Gönderilen öğrencilere *dil oğlanı* adı verilmiştir. Dil oğlanlarının faaliyetleri arasında Latince, İtalyanca, Fransızca ve İngilizce olmak üzere -Türkoloji alanyazında *Transkripsiyon metinleri* olarak bilinen- Türk dili üzerine gramer ve sözlük çalışmaları gösterilebilir. Fransa'da yapılan bazı tercümelemlerin devlet büyüklerinin isteğiyle yapıldığı "*Tarihle ilgili olsun, başka konularla ilgili olsun, Fransızcaya çevrilmesinde yarar bulunan elyazmalarının çevrilmesi*" (Eruz 2010: 86) talimatında görülmektedir. Eruz'un aktardığı bu bilgiden hangi eserlerin çevrildiğini kaçının Türkçe kaçının Arapça ya da Farsça olduğu bilgisine ulaşılamasa da "*altı yüziün üzerinde eser çevrildiği, iki dilli yapıtlar oluştuğu, böylece Osmanlı kültürü bu çeviriler üzerinden Fransaya ulaştığı ve Osmanlı çevirmenler aracılığıyla kapılarını batıya açtığını*" (2010: 86) vurgular. Bu söylemin arka planında bulunan amaçlardan birisi de Fransızların Türk diline ilgisinin bulunması, Türkçeyi öğrenip Türkçe metinlerin okunmasının yanında kayda değer eserlerin Fransızcaya çevrilip çok daha geniş bir çevre tarafından okunması ve Fransızca düşünsel üretime imkan sağlanmasıdır. Böylelikle gelişmiş bir yabancı kültüre ait öğeler yerel olana aktarılıp zenginleşmesi gerçekleşmektedir.

2.4. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet devrinde de birtakım çeviri faaliyetleri bulunsa da tam anlamıyla kurumsallaşan bir çeviri hareketi -Tercüme bürosu dışında- görülmemektedir. "*Cumhuriyet'in kurulmasından sonra bazı özel yayınevleri çeviri alanında çeşitli girişimlerde bulunmuşlar fakat uzun ömürlü olmamıştır*" (Berk 2009: 512). Sonrasında Hasan Ali Yücel'in Maarif vekili olduğu dönemde toplanan 1939 yılında "Birinci Türk Neşriyat Kongresi" alınan kararla *Tercüme Bürosu* kurulacaktır. Tercüme Bürosu'nun amaçları arasında;

- "*Anadolu'da kültürü yaymak,*
- *Anadolu'da kullanılan dili sadeleştirip Arapçadan kurtarmak,*
- *Çeviri metinler yoluyla Türk Dili'ni çağdaş Batının tüm kavramlarıyla zenginleştirmek,*
- *Türk Edebiyatının ve Türk Dili'nin birikiminin anlaşılmasını sağlayacak kültürel bir kimlik oluşturarak 20. yüzyılın ilk yarısında hissedilen kültürel boşluğu çeviri etkinlikleriyle doldurmak olmuştur*" (Aksoy vd. 2003: 166).

Tercüme Bürosu varlığını sürdürdüğü dönem içerisinde binden fazla eserin çevrilmesini sağlamış ancak Büro 1967 yılında faaliyetlerine son vermiştir. Tercüme Bürosu hakkında Kurultay ise; Tercüme Bürosunun "*seferberlik ruhuyla yapılan bir girişim*" olduğunu söyler ve "*toplumsal bir çeviri hareketi olarak*" değerlendirir (1999: 16).

Özel yayınevlerinin sayısının artmasıyla çeviri işi özel sektör bünyesinde devam edegelmektedir. Ancak özel yayınevlerince yapılan çevirilerde piyasa şartları göz önünde tutulduğundan tıpkı Osmanlı Dönemi'nde olduğu gibi daha çok pratik amaçlar ve popüler olanın tercüme edilmesi söz konusudur. Piyasaya hitap etmeyen ve satılması zor olan kitapların tercümelerini özel yayınevlerinden beklemek şimdilik biraz zor görünmektedir.

2011 yılında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, "Sistemli ve bilinçli bir tercüme hareketini yeniden başlatmayı kararlaştırmış; bir yatırım projesi hazırlayarak DPT'nin onayını almış ve gerekli ödeneği bütçesine koymuştur. Farklı Kültürlerin Temel Düşünce, Bilim ve Sanat Eserlerini Türkçeye Çeviri Hareketi adını taşıyan" bir proje[§] başlattığını duyurmuş, <http://www.cevirihareketi.org>** isimli bir web sitesi kurmuştur. Fakat site günümüzde aktif değildir. Maalesef bu iki proje de fikir aşamasından öteye gidememiş ve Türk diline herhangi bir çeviri eser kazandıramamıştır.

Buraya kadar geçmişten günümüze kadar olan süreçte yapılan çeviri çalışmalar bütüncül olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tarih boyunca fenomen halini almış çeviri hareketleri ana hatlarıyla incelenip bazı dönemlerdeki aydınların dile karşı tutumları gösterilmiştir. Bundan sonraki

[§] <http://www.ayk.gov.tr/c62-projeler/ceviri-hareketi-projesi/> (erişim: 08.10.2015)

** <http://www.cevirihareketi.org> (erişim: 08.10.2015)

bölümde Türkçe ile geleceğin inşası için yapılacak çeviri çalışmalarının önemine değinilecektir.

3. GELECEĞİN İNŞASI İÇİN ÇEVİRİ

Geçmişte yapılan çeviri çalışmalarından hareketle; her toplum gücü yettiği ölçüde bazen özgür bazen de başka devletlerin çeşitli müdahaleleriyle geleceğini kurmaya çalışır. Hafıza gücü ve hayal mekanizmasının işletilmesi ancak özgür bir dil ile var olabilir. Dilin özgürlüğü ve özgürleşmesi meselesi için öncelikli olarak ortada var olan bariyerlerin kaldırılması gerekmektedir. Var olan bariyerlerden bir tanesi *kaynağa gitme* ya da *kaynağı getirme* olarak tartışılabilir. *Kaynağa gitme* ile yabancı dili öğrenerek yabancı dil ile üretim sürecine dahil olmayı; *kaynağı getirme* ile yabancı dillerdeki eseri ana dile (Türkçeye) çeviriyi kastedilmiştir. Tarih boyunca bazı kaynaklar getirilse de pek çok kere Türk düşüncüsü kaynağa gitmiş ve üretim süreçlerine bu biçimde dahil olmuştur. Bu gerçeği unutmamak gerekir ki *kaynağı getiren* toplumlara bakıldığında düşünsel ve bilimsel anlamda zenginlikleri açık biçimde görülebilmektedir.

Unesco tarafından *Index Translationum* isimli bir veri tabanı hazırlanmıştır. Bu veritabanında 1979-2008 yılları arasında dünya dilleri arasında yapılan çevirilerin sayısı verilmiştir. Bu veri tabanına göre bazı sayısal veriler aşağıda 3 tablo halinde sunulmuştur. Bu veriler baskın kültürün ve etkilenen kültürlerin aslında hangi boyutlarda olduklarını, dilleri ve bilimsel üretim süreçlerini de açık bir biçimde göstermektedir.

Tablo 2 : Kaynak Dillerden Diğer Dillere Yapılan Çeviri Sayısı

1	İngilizce	1266110
2	Fransızca	226123
3	Almanca	208240
4	Rusça	103624
5	İtalyanca	69555
6	İspanyolca	54588
7	İsveççe	39984
8	Japonca	29246
9	Danca	21252
10	Latince	19972
35	Türkçe	2880

Tablo 2'de açıkça görüldüğü gibi diğer dünya dillerine en çok İngilizceden çeviri yapılmıştır. İngilizceden sonra bir başka dile en çok

çeviri yapılan dil Fransızca ve Almanca'dır. Türkçe ise bu veri tabanına göre oldukça geride kalmış görünmektedir. Süreç içerisinde 2880 eser Türkçeden bir başka dile çevrilmiştir. Bir dilin başka bir dili etkilemesi, bir kültürün başka bir kültürü etkilemesinin arka planında -ne olursa olsun- çok daha derin sebeplerin olduğu görülmektedir.

Bir diğer tablo ise aşağıdadır.

Tablo 3: *Kaynak dilden Alıcı/Erek Dile Çevirisi Yapılan Eser Sayısı*

1	Almanca	301935
2	Fransızca	240045
3	İspanyolca	228559
4	İngilizce	164509
5	Japonca	130649
6	Flemenkçe	111270
7	Rusça	100806
8	Portekizce	78904
9	Lehçe	76706
10	İsveççe	71209
30	Türkçe	11919

Tablo 3'de ise alıcı/erek dile yapılan çeviri sayısı görülmektedir. Bu tabloda ise yaklaşık 300.000 çeviri eser ile Almanca ilk sırada yer almaktadır. Türkçeye çevrilen eser sayısı 11919 ile oldukça az bir rakama tekabül etmektedir. Tablonun ilk sırasında yer alan Almancanın yaklaşık 30'da 1'i kadardır. Adı geçen ülkelerin bilimsel üretim süreçlerinde ne kadar ileri oldukları herkesin malumudur. Ayrıca bu tabloya göre İngilizce'nin biraz geride olması dünyanın neredeyse tüm ülkelerinde yapılan İngilizce yayım sayısı olabilir. İngiliz/Amerikan dünyası ve akademisi herhangi bir çevirmen/çeviri aracılığı olmadan doğrudan eserlere ulaşmış olmaktadır.

Tablo 4: *Kaynak dilden ana dile çeviri yapan ülkeler sıralaması*

1	Almanya	269724
2	İspanya	232853
3	Fransa	198574

4	Japonya	130496
5	Sovyet Rusya (1991'e kadar)	92734
6	Hollanda	90560
7	Polonya	77716
8	İsveç	73230
9	Danimarka	70607
10	Çin Halk Cumhuriyeti	67304
37	Türkiye	11318

Tablo 4, en çok çeviri yapan ülkelerin yaptıkları çeviri sayılarını göstermektedir. Veriler Tablo 3 ile paralellikler göstermektedir. Almanya 270000 çeviri ile ilk sıradadır. Almanya'yı İspanya ve Fransa takip etmektedir. Bu ülkelerin genel karakteristiğine bakıldığında bilim, kültür, sanat ve ekonomi gibi alanlarda -yani üretim alanlarında- dünyanın en önde gelen ülkelerinden olduğu görülecektir.

Tablolardan ve Türkçenin tarihsel çeviri süreçlerinden hareketle; Türkçenin kendi içerisinde düne göre daha iyi noktada olduğu muhakkaktır. Ancak dünyanın diğer dillerinde yapılan çeviri faaliyetleriyle kıyaslandığında çok geride kaldığı bariz bir biçimde görülmektedir. *Kaynağa giden ve kaynağı getiren* toplumları bu tablolar aracılığı ile daha iyi değerlendirmek mümkündür.

Wittgenstein'in dil ile ilgili şu görüşünü çeviri için düşünmek çok yanlış olmayacaktır. *"Dil, yollardan oluşan bir labirenttir. Bir yönden geldiğinde yolunu bilmektedir; aynı yere başka bir yönden geldiğindeyse yolunu kaybetmiştir"* (2010: 100). Çeviri; yollardan oluşan bir labirent ise belirli bir dizgede sonsuz sayıda kıvrım içerisinde yol alınabilir. Ancak labirentin yönünü Türkçe olarak kabul edersek yolumuzu bilebiliriz. Aynı yere başka bir yönden geldiğinde yani yabancı dillerden geldiğinde yol kaybedilmiştir artık. Böylelikle bir yabancılaşma belirtileri başlamaktadır ve Türkçe üretim süreçlerine dahil edilmediğinde 'kökü dışarıda olan bir ağaç' gibi ağacın gövdesine her zaman ihtiyaç duyulur. Ağaca sahip olmadıktan sonra meyvelerin geleceği hakkında karar ve fikir verme özgürlüğüne sahip olunamaz.

Çeviriye önem veren toplumların aynı zamanda bilgiye ne kadar önem verdiklerini, bilgiye sahip olmanın aynı zamanda içinde bulunduğumuz evreni şekillendirme kuvveti veren bir unsur olabileceğini, farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşiminin en büyük araçlarından birinin çeviri olabileceği aşıkardır. Tarih boyunca içe kapanık toplumlar daha sınırlı bir düşün hayatı içerisinde olmuş ve dünyaya yön verme konusunda daha geride kalmışlardır. Antik Yunan Dönemi'nden itibaren çevirinin farkına varıp ana dilde düşünsel etkinliklerini gerçekleştirmiş toplumlar tarih sahnesinde düşünsel ve bilimsel manada daha ön planda görünmektedir.

Çeviriler yoluyla ana dilde düşünmek, geleceği kurmak bakımından oldukça önemlidir. İnsan ana diliyle hayal eder, yaşar ve varlık mücadelesini ancak ana diliyle sürdürebilir. Bugün pek çok kültür daha büyük kültürler tarafından talan edilmekte ve zamanla ortadan kaybolmaktadır. Bu durum karşısında önümüzde iki farklı seçenek vardır; ya yabancı bir dile giderek - Selçuklu, Osmanlı aydınlarının yaptığı gibi- o dil üzerinden bilimsel ve düşünsel faaliyetler gerçekleştirmek ya da yabancı kültürü kendi kültür potasında eritip ana dil üzerinden düşünsel faaliyetler gerçekleştirerek bilimsel üretim süreçlerine dahil olabilmek. Yerel üzerinden evrensel kültüre ancak böyle ulaşılabilir.

Bunlara ek olarak çeviri üzerine Türkoloji’de uzun yıllardan beri tartışılmalı konulardan bir tanesi yabancı terimlerin Türkçe karşılıklarının bulunup bulunamayacağı olmuştur. Çevrilen eserlerin karşısında sergilenen tutum elbette önemlidir. Fakat asıl üzerinde yoğunlaşılması gereken konu bilimsel ve düşünsel bağlamda Türkçe kavramlar ya da terimler üretebilmektedir. Var olan bir nesneye sonsuz sayıda isim bulunabilir. Bundan daha önemli mesele henüz üretim/tasarım aşamasındayken bu süreçte felsefi ve düşünsel anlamda dahil olup Türkçe adlar verebilmektir. Yani Türk diliyle yeni bir üretim dünyasının içerisine girebilmektir. (Başka bir tartışma konusu olduğu için detaylandırılmamıştır.) Türkçenin buna gücü elbette yeter.

Sonuç

Çevirinin ne kadar önemli bir fenomen olduğu her kültür ve toplum için -ana dilde düşünmek adına- hayati bir değer taşıdığı tartışmasız bir gerçektir. Aşağıdaki tabloda çeviri eser ile yabancı dilde yazılmış bir eserin örnek olarak Türk toplumu içerisindeki durumları karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Aşağıdaki tablo konunun görsel olarak da daha somut bir şekilde gösterilmesi için oluşturulmuştur. (Eğer farklı kültürlerdeki çeviri hareketleri incelenirse eğilimler bu tabloya benzer doğrultuda olduğu görülecektir.)

Tablo 5: *Kaynağa gidenler ve Kaynağı getirenler*

Perihermenias (Aristoteles)	Önermeler (Aristoteles)
Nesil 1 Eser Yunanca okunur. Anlamaya çalışılır.	Nesil 1 Eser önce Yunanca okunur. Çevirmeye değer bulunur.
Nesil 2 Eseri Yunanca okur. Eserle ilgili Yunanca açıklayıcı yorumlar okunur.	Nesil 2 Eser ana dile çevrilmiştir. Türkçe okunup, anlamaya çalışılır.

<p>Nesil 3</p> <p>Eser Yunanca okunur.</p> <p>Esere Yunanca açıklayıcı notlar yazılır.</p>	<p>Nesil 3</p> <p>Eser Türkçe okunur.</p> <p>Esere Türkçe açıklayıcı notlar yazılır.</p>
<p>Nesil 4</p> <p>Eseri hala Yunanca okunmaktadır.</p> <p>Diğer Yunanca yazılmış notlar da okunur. Yeni eser doğal olarak Yunanca meydana getirilir.</p>	<p>Nesil 4</p> <p>Eseri Türkçe okunur.</p> <p>Diğer Türkçe yorumlar okunur.</p> <p>Yeni eserler Türkçe meydana getirilir.</p>

Yukarıdaki tablo *kaynağa gitme* ve *kaynağı getirme* arasındaki ayrımı gözler önüne sermektedir. Yunanca tabloda sembolik olarak verilmiştir. Osmanlı Dönemi için Arapça ya da Farsça, bugün için İngilizce, yarın kim bilir hangi dil? Hangi dil olacağını bugünden kestirmek zor. Tarih boyunca çeviri karşısında toplumların refleksleri buna benzerdir. Bazı toplumlar *kaynağı getirip* kendi kültür dairesini yeniden üreterek zenginleştirirken, bazı toplumlar *kaynağa giderek* gittiği kaynağı zenginleştirebilir. Bu durumda kendi enerjisini ve kaynaklarını gereksiz yere tüketebilir.

Tarih boyunca çeviriye önem veren toplumların tarih içerisindeki yeri göz önünde tutulduğunda; milletler kendi iç dinamikleriyle ve uygun zamanlarda bu hareketleri gerçekleştirip toplumsal bir ihtiyaç sonucunda ortaya çıkmıştır. Günübürlük hevesler neticesinde, ticari kaygılar güdülen yapılar ve rastgele yapılmış çevirilerin büyük bir harekete dönüşmesi pek mümkün değildir. Tanpınar çeviriye gereken önemin verilmemesi konusunda “*Tıpkı bir komşu bahçesinden sarkmış bir meyveyi yer gibi besleniyoruz. Ağacın kendisi dışarıda kalıyor*” (1998: 77-78) diyerek yakınmalarını dile getirmiştir. Tanpınar’dan hareketle şunları söylemek yanlış olmayacaktır; Meyvenin çekirdeği kendi bahçemize ekildiğinde (yani *kaynak getirildiğinde*) bir zaman sonra bizim bahçemizde de meyve ağacı yetişecektir. Çekirdekten kastedilen çevirinin kendisidir.

Geçmişten hareketle bugüne bakıldığında akademinin içinde bulunduğu durum geçmiş dönemlerle paralellikler göstermektedir. Bugün yükseköğretim kurumlarında İngilizce neredeyse yadırganmamakta hatta İngilizce üzerinden yapılacak bilimsel faaliyetlerin prestiji daha fazla olmaktadır. Tanzimat’tan Cumhuriyet Dönemi’ne kadar Fransızca ön plandaydı. Daha geriye gidecek olursak Osmanlı ve Selçuklu Devletinde durumun pek farklı olduğu söylenemez. Medrese âlimleri Arapça ve Farsça’yı bilmekte ve bu dillerde yazılan eserler için herhangi bir çeviri ihtiyacı hissetmemektedir ve eserlerini bu dillerde meydana getirmekteydiler.

Her toplumda tarih içerisinde büyük değişim ve gelişmeler görüldüğü gerçektir. Türk toplumunda ve Türklük bilincinde tarih boyunca büyük evrilmeler, değişimler, dönüşmeler meydana gelmiştir. Türkler Orta Asya bozkırlarından Anadolu’ya gelene kadar pek çok kültür dairesiyle karşılaşmış, çok fazla kültürle etkileşim içerisinde olmuştur. Bazı kültürel

öğeler verilip, bazı kültürel öğeler alınmıştır. Takip edilebilen Türk tarihinde geçmiş ile bugün arasında pek çok açıdan büyük değişimler yaşanmıştır. Bütün geçmiş tecrübeler; geleceğin tekrar ve daha sağlam bir biçimde kurulması için yol gösterebilir. Nasıl ki şimdiden geriye bakıldığında Karamanoğlu Mehmet Bey, Aşık Paşa, Ali Şir Nevai gibi nice Türk aydını dönemindeki -kendini unutan aydınlara- sesleniyorsa bugün bunun farkında olmak her Türk aydınının ve akademisyenin önde gelen görevlerinden olmalıdır. Yarınki nesiller, bugünler -yani bizler- üzerine inceleme yaptıklarında benzer hatalara tekrar tekrar düşülmüş olduğunu göreceklerdir. Bizler bugün geçmiş nesillerin hatalarını görüp üzüldüğümüz gibi onlar da bizim dönemimize üzüntüyle bakmaları muhtemeldir.

Son olarak makalede çeviri olgusunun tekrar gözden geçirilmesi, çeviri faaliyetinin sanıldığı kadar basit olmayışı, bireysel, ticari ya da ideolojik kaygıların ötesinde *ana dilde düşünme* adına geleneksel düşünüş tarzlarının dışına çıkılması ve son olarak da mutlaka devlet politikası haline dönüşmesi ve dönemlere göre değişen bir anlayıştan ziyade uzun vadeli bir gelenek haline gelmesi gerekmektedir. Ayrıca var olan bilgi ve görüşlerin tekrar gözden geçirilmesi konunun sanıldığından daha önemli olduğunu ortaya koyacaktır. Çeviri sadece bir başlangıçtır.

Kaynakça

Akarsu, Bedia (1998). *Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Aksoy, Berrin; ALTAY, Ayfer (2003). "Cumhuriyet Döneminde Tercümenin Kültürel Gelişmedeki Yeri". *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. (ed): Bahaeddin Yediyıldız, Ankara: H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens. Yay. , s. 165-170.

Balcı, Sezai (2006). *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*, Ankara Üni. SBE. Doktora tezi.

Berk, Özlem (2009), "Batılılaşma ve Çeviri". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. C.3, İstanbul: İletişim yay. s. 511-520

Bıçak, Ayhan (2009), *Türk Düşüncesi I - Kökenler*. İstanbul: Dergah Yay.

Bilim, Cahit (1990). "Tercüme Odası". *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi: OTAM*, sy. 1. Ankara 1990, s. 29-43

Burke, Peter; Hsia, R. Po-chia (2012). *Erken Modern Avrupa'da Kültürel Çeviri*. (çev: Ferit Burak Aydar), İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür yay.

Eruz, Sakine Esen (2010). *Çokkültürlülük ve Çeviri (Osmanlı Devleti'nde Çeviri Etkinliği ve Çevirmenler)*. İstanbul: Multilingual yay.

Fazlıoğlu, İhsan (2013). "Kitabı Bırak, Okumaya Bak". *Bizim Külliye, Üç Aylık Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 57, Elazığ 2013, s. 7-13

Gutas, Dmitri (2011). *Yunanca Düşünce Arapça Kültür*. (çev: Lütfü Şimşek), İstanbul: Kitap yayınevi.

İsen, Mustafa (2003). "Türkçenin Yazı Dili Oluşumunda Tercümenin Rolü". *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma* (ed): Bahaeddin Yediyıldız, Ankara: H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens. Yay. s. 137-152

Karlıhağa, Bekir (2003). "Batı Uygarlığının Oluşumunda Tercümenin Rolü". *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma* (ed): Bahaeddin Yediyıldız, Ankara: H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ens. Yay. s. 115-136

Kayaoğlu, Taceddin (1998). *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*. İstanbul: Kitapevi yay.

Korkmaz, Ramazan (2013). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. İstanbul: Grafiker yay.

Kurultay, Turgay (1999) "Türkiye Cumhuriyeti'nde Çevirinin Ağır Yükü ve Türk Hümanizmi". İstanbul Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi

Macit, Muhittin (2013). "Tercüme Hareketleri". *İslam Ansiklopedisi*, c.40, TDV yay. İstanbul, s. 498-504

Ölmez, Mehmet (2004). "Nesir, Türk Dünyası Ortak Edebiyatı" *Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi yay. No:287.

Sarıtaş, Eyüp (2011). "Eski Uygur Türklerinde Çeviri Faaliyetleri". *Doğu Araştırmaları, Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, 2011/1.

Sezgin, Fuat (2008). *İslam'da Bilim ve Teknik*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yay.

Suçin, Mehmet Hakkı (2012). *Dünden Bugüne Arapçaya Çevirinin Serüveni*. Ankara: Kurgan Edebiyat yay.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1998). "Tercüme Meselesi", *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergah yay. s.77-79

Timur, Taner (1986) *Osmanlı Kimliği*. İstanbul: Hil yay.

Topdemir, Hüseyin Gazi (2014). *Türk Düşünce Tarihi*. Ankara: AKM yay.

Ülken, Hilmi Ziya (2011). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*. İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür yay.

Wittgenstein, Ludwig (2010). *Felsefi Soruşturmalar*. (çev: Haluk Barışcan), İstanbul: Metis yay.

Yavuz, Kemal (2000). *Aşık Paşa / Garib-nâme II*. Ankara: TDK yay.

Yücel, Faruk (2007). *Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edimi*. Ankara: Dost Kitabevi.

Zeydan, Corci (2015). *İslam Uygarlıkları Tarihi II* (çev: Nejdet Gök), İstanbul: İletişim yay.

İnternet Kaynakçası

<http://www.ayk.gov.tr/c62-projeler/ceviri-hareketi-projesi/> (erişim:
08.10.2015).

<http://www.cevirihareketi.org> (erişim: 08.10.2015).

<http://www.unesco.org/xtrans/bsform.aspx?lg=0> (erişim: 15.09.2019).